

**ЦЕННИТЕ СВЕДЕНИЯ ЗА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ В ЖИТИЕТО
НА ЕДИН МАЛКО ПОЗНАТ СВЕТЕЦ И СТАРОБЪЛГАРСКАТА
КНИЖНИНА ***

ЕЛКА МИРЧЕВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“ ПРИ БАН
elka_mircheva@abv.bg

**VALUABLE INFORMATION ABOUT BULGARIAN HISTORY IN THE *VITA*
OF A LITTLE KNOWN SAINT AND OLD BULGARIAN LITERATURE**

ELKA MIRCHEVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
elka_mircheva@abv.bg

This paper analyses the characteristics of the Old Bulgarian translation and the linguistic features of the *Vita of St. Blaise of Amorion* in the context of the earliest translations of Old Bulgarian collections that include texts for each day of the month. The author produces evidence that the translation was made at the very beginning of the 10th century using an unpreserved version of the Byzantine original. The lexical features of the *Vita* identify the translation as belonging to the Preslav Literary School.

Keywords: St. Blaise of Amorion, Old Bulgarian, Mount Athos, Proto-Bulgarian

Св. Власий Аморийски (ок. 830–18 февр. 910/911/912), памет на 20 декември, 19 февруари, 31 март, е благочестив монах, подвизавал се в Константинопол и Рим, основател на манастир на Атон (ПЭ/РЕ). Съдбата му е белязана от сериозните разногласия сред византийските духовни среди, драматичното редуване на Игнатий и Фотий на патриаршеския престол, както и от борбата за надмощие между братствата на увеличаващите своя брой атонски манастири през втората половина на VIII и IX в. (Moggi 1996). Погребан е в олтарната част на храма „Св. Георги“ в Студийския манастир (ПЭ/РЕ).

В *Bibliotheca Hagiographica Graeca* (BHG) паметта му е отбелязана под 20 декември, BHG 278.

* Изследването е по Проект ДО 02/5 от 24.07.2018 „Езикова и етнокултурна динамика на традиционните и нетрадиционни ценности в славянския свят“ в рамките на Програмата ERA.Net.RUS Call 2018 (проект #472–LED–SW).

Роден е около 830 г. село Аплатяниес, близо до град Амория (Мала Азия), в знатно и богато семейство, което е дало добро образование на синовете си и ги е посветило на служение на Църквата. По-големият му брат е свещенослужител в храма „Св. София“ в Константинопол. Власий е ръкоположен за иподякон в Амория от Евстратий, митрополит на Песинонт, ученик и привърженик на патриарх Игнатий. След това заминава за Цариград, където самият Игнатий го ръкополага за дякон в храма „Св. София“. След низвержението на патриарх Игнатий и първото възкачване на престола на Фотий (858 г.) Власий се отправя (по-точно бяга) в Рим. По пътя променливата съдба на два пъти го среща с българите и българската държава.

Във връзка с това в Житието на св. Власий (глави 8, 9, 10 по сегментацията на гръцкия текст) се съдържат исторически сведения за българската история. Лаконичните данни за тези събития са публикувани в ГИБИ (ГИБИ/GIBI 5 1964). Първият сблъсък на Власий с България е когато с измама неговият спътник успява да го продаде в робство на един местен болярин, или както е казано в текста – на един скит (по този начин гръцките извори от онова време наричат българите):

ИБО ИЗЪ ГРАДА ИЗЛѢЗЪША. ѡБА ЖЕ КЪ БОЛГАРЪСКИМИЪ СТРАНАМЪ ДОШЕДЪША. ЛОУКАВЪСТВОМЪ ОУКРАДЕТЬ. ѡ СЕБЕ ПРѢВНОМУ СМРТЬ. И ЕДИНОМУ Ѱ СКОУФЪ ТОГО ПРОДАВЪ. ТАИ ИХЪ ОУИДЕ ДѢЛО ТО СТВОРИВЪ

καὶ δὴ τοῦ Βυζαντίου ἀπάραντες ἄμφω τε πρὸς τὰ τῆς τῆς Βουλγαρίας μέρη λοιπὸν κατανήσαντες, δολοκλοπεῖ τῷ νέῳ τὸν θάνατον καὶ ἐν ἐνὶ Σκυθῶν τοῦτον ἀπεμπολήσας, κρύβδην αὐτὸς ὄχετο, τὸ δρᾶμα ταμειυσάμενος

След като научава историята му, велможата го освобождава и преподобният продължава пътя си към Рим по Дунава, но попада на разбойници и когато успява с помощта на ангел да се спаси, отново се озовава в България. Запознава се с един епископ, който го представя на княз Борис I Михаил, а по-късно, през 879 г., се присъединява към първото пратеничеството в Рим. Според изследователите най-логично е той да е придружавал българския пратеник багатур Сондоке (Гюзелев/Gyuzelev 1968). Тук се установява в столичния манастир „Св. Цезарий“, където по това време игумен е Евстратий Кизикийски. В Рим приема монашеска схима и променя рожденото си име Василий на Власий. Когато мисията на българите завършва, Власий е поканен да се завърне с тях и да се установи в Българското царство, но взема решение да остане в Рим.

С това завършва „българската връзка“ в житийния текст.

След дълги години в Рим св. Власий се завръща в Константинопол, където е приет радушно от игумена на Студийския манастир Анатолий, кой-

то го представя на патриарх Антоний II Кавлея и на император Льв VI Мъдри. След 4 години в Студийския манастир Власий решава да отиде със свои ученици на Атон, където основава манастир. Поради разногласия сред монашеската общност се завръща в Константинопол, където успява да получи от императора хрисовул, даряващ имоти. В столицата св. Власий се разболява и умира. Това е житийният разказ в гръцкия текст, но не и в славянския превод, който е предмет на това проучване. В *Православная енциклопедия* житийният път на св. Власий Аморийски е представен според византийския агиографски текст (ПЭ/РЕ).

Предполага се, че Житието на св. Власий (ВНГ 278) е било написано твърде рано, най-вероятно от ученик и сподвижник на преподобния (ПЭ/РЕ).

Словото е било обект на интерес основно заради споменатите по-горе исторически свидетелства¹. Специално изследване му посвещава В. Гюзелев (Гюзелев/Gyuzelev 1968). Той разглежда едновременно византийския и славянския текст и прави ценни изводи, както и точно датиране на описаните в житийния текст събития.

Ръкописът, който вземам за основен в това проучване и в който е поместено Житието на Власий, е руски и е писан през XV в. Това е № 92.1 от колекцията на Московската духовна академия и представлява чети-миней за месец февруари. Словото е с начало: иже внашнаѧ доблести на дзскаѧъ написати хѡтаще. и на тыѧ многымъ възирати велаше. ѡбразъ величества. и повѣсти и сказанїѧ. приложаше ѧко и шары доброличьными оукрашающе пѣстрать –

Οἱ τὰς ἑξῶθεν ἀριστείας πίναξιν ἐγχαράττειν βουλόμενοι καὶ ταύταις τοὺς πολοὺς ἐνατενίζεν ἐθέλοντες, εἰκόνων μεγέθει καὶ ἱστοριῶν ἐσηγήσει προσθήσω δ' ὅτι καὶ χρωμάτων εὐχροίαις καταποικίλλουσιν. В ръкописа текстът е включен под дата 18 февруари и е разположен на с. 202–225².

Кодексът е въведен в научно обращение от И. И. Срезневски (Срезневский/Sreznevskii 1874). Изследователят смята, че преводът на текстовете в сборника е осъществен в най-ранна епоха в България³. След описанието на ръкописа са публикувани епизодите от Житието на Власий, които имат отношение към българската история. Всъщност това е единственият текст от МДА 92.1, който публикува Срезневски. Така сведенията от българската история стават известни на научната общност.

Твърде скоро след това историческите данни, съдържащи се в Житието, привличат вниманието на изследователите. Един от първите е архим. Леонид. Заглавието на публикацията му от 1887 г. е повече от категорично – *Житие преподобного Власия мниха, памятник славяно-болгарской письменности IX века из рукописной чети-минеи XV в.* (Леонид архим./Leonid arhim. 1887). Днешната руска наука споменава това изследване единствено за да отрече за пореден път едно отдавна опровергано предположение на архимандрит Леонид – това, че Житието на Власий е оригинално славян-

ско – старобългарско – съчинение. Отговаряйки на въпроса къде е написан житийният текст, Леонид предполага, че това вероятно е мястото на последните подвизи на св. Власий – Атон, където паметта му се е запазила сред българите, посветени в християнската вяра. Ученият напомня, че преди полуостровът да бъде предаден в изключително владение на монасите, на Атон живеели български славяни, които се занимавали със скотовъдство. В заключение авторът предполага, че Житието на св. Власий е било написано от някой от учениците му (българи) (Леонид архим./Leonid arhim. 1887: V–VI). Авторът прави първата публикация на целия текст.

След публикацията на архим. Леонид успореден гръцки текст на Житието на Власий е открит в Pap. gr. 1491 от X в. Този гръцки ръкопис и до днес остава единственият, който съдържа пълната версия на житийния текст⁴. Текстът е публикуван през 1925 г. в *Acta Sanctorum* (AS 1925: 657–669). Наскоро е осъществено ново критично издание на византийския текст (Πολέμης, Μίνεβα 2016).

Вероятно единствена, друга следа от Власий Аморийски във византийската книжнина е запазена в Месецеслова на Василий в кратък разказ с променени географски имена – Аморея е заменена с Маресок; Рим с Византия; Атонска гора с Атина. Склонна съм да приема обяснението на архим. Леонид, че причината е целенасоченото изчистване на следи от оживени контакти и дружески отношения между духовенството в Константинопол и Рим след разделението на Църквата (преп. Власий приема монашество в римския манастир „Св. Цезарий“, където повече от 18 г. бил канонарх, епископ и переписвач на книги).

Житието на св. Власий Аморийски е отбелязано в разработката на Х. М. Лопарев *Византийския жития на св. Власий VIII–IX век* (Лопарев/Loparev 1912). Авторът познава гръцкия прототип и определя езика му като древен. Подчертавайки специално наличието на исторически сведения, Лопарев се спира и на качествата на славянския превод, като смята, че той е с извънредно тежък език и се отличава с неопитност на преводача (Лопарев/Loparev 1912: 114).

На фона на единичното материално свидетелство за съществуване на византийски житиен текст на св. Власий не може да не отбележим като впечатляващ факт присъствието му в славянската книжнина.

Пълното сравнение на византийското и славянското житие се натъква на немалко различия, най-сериозното от които е това, че гръцкият текст съдържа 26 глави, а славянският превод следва извора до началната част на глава 18, като завършва с отшелническите подвизи на св. Власий Аморийски на Атон. По тази причина липсват главите, описващи последващото пътуване до Константинопол, пребиваването му в Студийския манастир, срещата му с император Лъв VI и патриарх Антоний II Кавлеа, както и получения от Власий императорски хрисовул с дарения за основания от него манастир на Атон. Липсват и заключителните редове от полагащото

се по канон споменаване на кончината на преподобния и на мястото, където са положени тленните му останки. В края на славянската версия на Житието пастири, които пасат своите стада на Атон, и преп. Власий пеят „Трисветото“ и отправят молитви.

В проучването си В. Гюзелев отделя специално внимание на разминаването между византийския текст и славянския превод. Гюзелев набелязва следните основни различия между гръцкия текст и превода:

1. В превода липсва голяма част, отнасяща се до пребиваването на преподобния в Рим.
2. В превода липсва срещата на Власий с император Лъв VI и патриарх Антоний Колеас.
3. Четирите години, прекарани от Власий в Студийския манастир, са посочени като прекарани в Рим.
4. В превода липсва краят на житието. Разказът внезапно прекъсва след описание на едно от чудесата на светеца, които той извършва на Атон.
5. В превода преподобният навсякъде е наречен Власий, а в прототипа до замонашването си той е Василий (Гюзелев/Gyuzelev 1968: 23).

Според В. Гюзелев причината за тези несъответствия и съкращения е лошата подготовка на книжовника преводач, който не се е справил напълно със задачата си. Езикът на славянския превод е тежък и грапав, преведенето на много места е неточно. По всяка вероятност това се дължи на недоброто владение на гръцки език (Гюзелев/Gyuzelev 1968: 23–24).

Наскоро Е. Минева посвети изследване на произхода, датировката и характеристиката на славянския превод на Житието на св. Власий (Минева/Mineva 2017). Авторката отделя специално внимание на детайлно сравнение на византийския и славянския текст и стига до заключението, че в превода не само има пропуски (това са липсващите глави), но са налице и размествания на епизоди. Според нея тези недостатъци се дължат на дългата ръкописна традиция, а не само на първоначалния превод. Многократното преписване и преправяне по нейно мнение е довело до осакатяване на текста (Минева/Mineva 2017: 463).

Напълно споделям изводите на двамата изследователи за сериозното разминаване между византийския текст, за който по презумпция се предполага, че е прототип, и славянския превод. Заедно с това искам да обърна внимание на някои факти, които по мое мнение сочат не грешки в превода, а насочват към заключението, че на старобългарски език е бил преведен друг, незапазен днес текстов вариант на Житието на св. Власий. Малко преди решителното разминаване между прототип и превод, към края на славянския текст, има един пасаж, който ми дава основание да предполагам, че определя заключителната рамка на една първоначална редакция на Житието, което по-късно, след кончината на светеца, е било разширено:

МДА 92.1 ѿ многѣи же чюдныа гл҃ю. лоꙗкоꙗ и соꙗмеѡна и послоꙗшанїю неств҃кѡмыи камыкѣ. иѡсифа. е҃гоже ѿверженїе мира. притрапное и добро оꙗсердѣное. аще и мно҃га подвига, тревоꙗеть и дроꙗгыа повѣсти. но събраꙗшихѣ сѧ ради полза. сїю единою въ малѣ сдѣе предложимѣ главизноꙗ.

Гръцки текст Ἐκ δὲ τῶν πολλῶν τοὺς θαυμασίους φημί Λουκᾶν τε καὶ Συμεῶνην καὶ τὸν τῆς ὑπακοῆς ἀδάμαντα Ἰωσήφ, οὗ τῆς ἀποταγῆς τὸ ξένον τε καὶ εὐπρόθυμον εἰ καὶ πολλῆς τῆς πραγματείας καὶ ἐτέρας χτῆται τῆς διηγήσεως, ἀλλ' οὖν πρὸς τῆς τῶν ἐντυχανόντων ὠφέλειαν τὸδε καὶ μόνον δι' ὀλίγων προθήσομεν τὸ κεφάλαιον.

След този пасаж гръцкият и славянският текст се развиват в различни посоки.

Смятам, че на старобългарски език е бил преведен по-кратък и на практика недовършен житиен текст. Данни за такава версия във византийската традиция липсват. Възност византийската традиция е представена от единствен ръкопис.

Сравнението между византийското и славянското житие за мен свидетелства, че по-скоро нашият превод е правен от различен от Pag. gr. 1491 текст, а „осакатеният“, по думите на Минева, славянски текст не е получен в резултат на съзнателно избягване на трудно разбираеми за един славянин места, както и от многократното преписване на житийния текст в славянската книжнина, всъщност единствено в източнославянската, и то в преписите на точно определен тип паметник – чети-минеите. Тази хипотеза намира потвърждение в едно интересно изследване на Афиногенов, посветено на проблема за възстановяване на изгубени византийски източници по техните славянски преводи (Афиногенов/Afinogenov 2008). Авторът защитава убедително становището си, че голямото количество изгубени за византийската книжнина текстове, които днес могат да се възстановят само по славянските си преводи, не е просто стечение на обстоятелства, а е обусловено от системни причини. В края на X в. унификацията на Симеон Метафраст води до изтласкване на дотогавашните колекции, които престават да се преписват. Тъй като в голяма степен материалът на Афиногенов е свързан с февруарския том на чети-минея, в който е поместено и Житието на св. Власий, ще спомена само един от примерите, които ученият привежда. Това е Житието на св. Тадей Сцит или Студит. Житието и мъченичеството на Тадей, пострадал при Лъв V, липсва във византийската книжнина. Не е било известно и на създателя на Синаксара на Константинополската църква, който за деня на паметта на светеца е поместил напълно измислени сведения, написани явно много години след смъртта му (Афиногенов/Afinogenov 2008: 31). На този фон славянският превод напълно съвпада с писмата на Теодор Студит, който описва грубия натиск и мъченията, на които са подложени монаси от Студийския манастир по време на втория

иконоборски период. Афиногенов предполага, че гръцкият текст е създаден от човек, който е бил добре запознат със събитията, като смята, че това е станало преди възстановяването на иконопочитанието през 843 г. (Афиногенов/Afinogenov 2008: 31). Такъв поглед върху изследваното Житие на св. Власий отваря възможността на старобългарския превод да се гледа не като на „осакатяващ“ прототипния текст, а като на възможност това да е „моментна снимка“ от репертоара на до-Метафрастовите византийски чети-минеи.

Въпреки всички различия първоначалната гръцка версия лежи в основата на Pag. gr. 1491 и съпоставки между прототип и превод до известна степен могат да бъдат направени. Струва ми се, че архим. Леонид е прав в това, че словото е писано приживе на светеца. Непълният му вариант във всички преписи на славянския превод следва да е бил направен твърде рано – преди основното редактиране на прототипа и добавянето на още 9 глави.

За разлика от уникалността на случайно съхраненото в гръцкия Pag. gr. 1491 византийско Житие на св. Власий славянската традиция познава поне няколко ръкописа, които съхраняват превода на този текст. Към използвания тук МДА 92.1 можем да добавим Йосифо-Волокол. 196 и Соф. 1377 (Wijk 1929; Давидов/Davidov 2007). И трите споменати кодекса датират от XV в., но има една по-важна връзка между тях – и трите са чети-минеи за месец февруари.

Ако Pag. gr. 1491 пази оцелелия по случайност византийски житиен разказ за преподобния Власий в пълния му обем, то МДА 92.1, останалите посочени по-горе преписи, а вероятно и още други съхраняват превод на незападения първоначален вид на словото. Във връзка с това е важно да се напомни, че Pag. gr. 1491 е от X в., т.е. разширеният вариант е достатъчно древен, като се има предвид датата на кончината на преподобния Власий Аморийски – началото на X в. (18 февр. 910/911/912 г.). Може да се направи заключение, че недовършената първоначална версия неминуемо предхожда преписа на пространната от Pag. gr. 1491, т.е. разказът за св. Власий Аморийски в славянския февруарски чети-минеи е преведен твърде скоро след възникването му.

Тези въпроси естествено ни довеждат до въпроса кога е направен преводът на чети-минеите, както и дали и доколко това има общо с често определяния като чети-минеи Супрасълски сборник от средата на X в.

През последните години специален интерес към превода на чети-минеите проявява руският изследовател Д. Е. Афиногенов (Афиногенов/Afinogenov 2006; Афиногенов/Afinogenov 2008; Афиногенов/Afinogenov 2017). В центъра на неговото внимание е 10-томната Йосифо-Волоколамската чети-минейна колекция от XV в. Особено често авторът се обръща към февруарския чети-минеи и съответно към ръкопис МДА 92.1. Ученият достига до извънредно важни изводи. Ценен с оглед на времето на преведането на чети-минеите (по материал от февруарския том) е акцентът,

който авторът поставя върху 4 слова, които във византийската книжнина не биха могли да бъдат съставени преди 910–912 г. (смъртта на св. Власий Аморийски) и 910–925 г. (към този период насочват преки и косвени данни от Житието на св. Николай Студит), т.е. славянският превод безспорно е възникнал след тези дати. Друг извод в публикациите на Афиногенов, който е защитен убедително, е връзка на състава на февруарския том със Студийския манастир и влючването на памети за светци, които нямат широко разпространен култ и разпространение извън манастирската обител. Идентифицирани са и няколко гръцки кодекса, които биха могли да бъдат посочени за източник, от който е направен славянският превод. От това следва, че поне за февруарския том данните, от една страна, сочат приблизително средата на Х в., а от друга, свидетелстват за връзка с точно определен книжовен византийски манастирски център – константинополския Студийски манастир. По въпроса къде е бил осъществен преводът, Афиногенов се дистанцира от мнението на Срезневски, който смята, че това е станало в България. В противовес на Срезневски, който сочи близостта на МДА 92.1 със Супр., ученият дава примери за различия в преводите на няколко слова между Супр. и Великите Макариеви чети-минеи (ВМЧ) (Житие на Кодрат, Мъчение на Василий и Капитон, Житие на Григорий папа римски). Тези различия водят според автора до две възможни обяснения: или в България са били направени два независими превода на тези византийски текстове, или преводът на т.нар. руски комплект – Йосифо-Волоколамският – е направен по-късно.

Опирайки се на сравнения между споменатите три общи слова между Супр. и ВМЧ, Афиногенов достига до извода, че в Супр. и ВМЧ трите текста присъстват в различни преводи. По тази причина той отхвърля възможността преводът на чети-минея да е свързан с Преслав и предлага друго решение – славянският чети-минея е преведен в Студийския манастир през XII в. по руска, новгородска поръчка. Тази хипотеза е заявена в заглавието на публикацията: *Новгородское переводное четьи-минейное собрание: происхождение, состав, греческий оригинал* (Афиногенов/Afinogenov 2006). Изследователят добавя още едно предположение – възможно било в превода да са участвали и български книжовници (Афиногенов 2006: 277). Всъщност превод от български книжовници е напълно обосновано предположение, но по различни от посочените от Афиногенов причини – това е големият брой преславски лексикални маркери, които засягат целия ръкопис МДА 92.1.

Въпросът за това новгородски ли са новгородските чети-минеи, е разгледан в публикацията *Новгородски ли са новгородските чети-минеи* (Мирчева/Mircheva 2018). Тук ще кажа само, че не споделям това заключение и смятам, че преводът на чети-минеите е възникнал в свързан с Преслав книжовен център. Засега имам наблюдения върху тома за февруари. Двата превода на Словото за св. Кодрат (в Супр. и във ВМЧ), които посочва Афиногенов, разгледах в няколко публикации (Мирчева/Mircheva

2016а; Мирчева/Mircheva 2016б; Мирчева/Mircheva 2017б). Направените изводи са в полза на два различни, но основаващи се на една и съща текстова компилация превода, които говорят в полза на нехомогенното понятие Преславска книжовна школа и различията между „ранния“ и „късния“ Преслав. Досега съм установила двойки преславски преводи, разпределени по мое мнение по следния начин – по-стар преславски (за някои от текстовете е представен в Супр.) и по-нов. Тези преводи по правило нямат разпространение не само в южнославянската книжнина, но са слабо представени и в източнославянската книжнина. Вторите, по-късни преславски преводи, по правило откриваме във ВМЧ, който свод се опира на източнославянската ръкописна традиция. В този смисъл различията между мартенския том на чети-минейте (Супр.) и ВМЧ затвърждават маргиналното положение на Супр.

В подкрепа на мнението ми, че преводът на чети-миней за февруари е възникнал в Преслав, е и разглежданото тук Житие на св. Власий Аморийски. Житийният текст е един от немногочислените извори за българската история. Заедно с това той представлява извънредно ценен извор за българската езикова история, за техниката на превода. И нещо особено съществено – българският поглед към житието на един от най-видните духовници, обвързали живота и дейността си със столичния Студийски манастир, с Атон, духовник, безспорно стоящ близко до висшата духовна власт и императора – води до на пръв поглед дребни, но извънредно любопитни редакторски промени, които ще бъдат коментирани по-долу:

1. Един момент от Житието на св. Власий Аморийски показва, че славянският превод не е само превод, а представлява и редакция на разказа. Това е епизодът, в който св. Власий Аморийски е представен на самия княз Борис I:

МДА 92.1 сын еписъ вывъ знаемъ. ибѡ оубѣдѣлъ бѣашеть. вса творения ѡ прѣвнѣмь зѣло. въ вси земли. ꙗже преженареченыи земля тога болгаръ прошедъши бѣшти. въдѡмъ и самому пръвому ꙗже бѣ. князю болгарьскъ бы. и ꙗже того гощенъ вывъ и оутѣшенъ.

Гръцки текст Ἐκεῖθεν οὖν τῷ κατὰ τὸν τὸν τόπον ἐπισκόπῳ καθίσταται γνώριμος· ἔτυχε γὰρ αὐτὸν ἐκεῖνον σὺν τοῖς προρρηθεῖσιν ἐυνάρχαις ἀλίξεσθαι, ὀπηνίκα διαπραθεῖς ὁ μακάριος ἔκδοτος ἐκεῖνῳ τῷ φιλευσεβοῦντι βαρβάρῳ γεγένηται· οὕτω δὴ καὶ αὐτῷ τῷ πρώτῳ αὐτῶν ἐκ Θεοῦ ἄρχοντι γνωστὸς ἐναποκαθίσταται καὶ παρ' αὐτοῦ δεξιούται

Особено внимание заслужава появата на „болярите“ на мястото на „благочестивите варвари“, както и добавката на „ꙗже бѣ. князю болгарьскъ“ на място-

то на „ἐκ Θεοῦ ἄρχοντι“. „Ὁ ἐκ Θεοῦ ἄρχων“ е титлата на българските владетели от Омуртаг (814–831) насетне. Едва след покръстването тя бива призната официално от Византия като неразривна част от титулатурата на българските владетели (Гюзелев/Gyuzelev 1968: 29). Изразът в Житието на св. Власий потвърждава това. Преводачът обаче следва и съответно въвежда домашната традиция в титулуването на владетеля, а не превежда буквално своя прототип. Разбира се, при явно сериозно редактиран гръцки извор е възможно поправката да е направена при редактирането, но това ми се струва малко вероятно. Това означава, че в първоначалния гръцки текст се е говорело за *боляри* и *княз български*, които в поправената и допълнена версия са заменени с *благочестиви варвари* и *архонт*. Смятам, че причината за отстраняването на обидното *варвари* независимо от това, че са *благочестиви*, както и добавката *княз български* е направена от български книжовник с ясното съзнание, че този тачен в Студийския манастир светец е важна личност, в чиято съдба вземат участие, при това уважително, дружелюбно и добронамерено, българската аристокрация, Българската църква и самият български владетел.

2. Така наречените скитски князе, т.е. болярите, не само приемат радушно св. Власий, но той спомага за утвърждаване на вярата им. А когато си припомнят бедите и страданията на светеца, те му съчувстват. По-долу ще цитирам този момент, който е показателен за техниката на превода:

тѣмъже гощеніе непростое стѣмому створивъ знаема прочимъ скоуфьскимъ творить княземъ. они же яже къ бгѣу. оунаагѣ любви въздвигъши са паче и паче въз вѣрѣ оутвердиша са. еше въз оуности его. вѣдъз и напасті помыслившѣ оухъ во глагоу.

ὄθεν οὐ τὴν τυχοῦσαν ξενίαν τῷ ἀγίῳ καρυκευσάμενος γνῶριμον τοῖς λοιποῖς τῶν Σκυθῶν καθίστησιν ἄρχουσιν. Οἱ δὲ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ φίλτρον θαυμάσαντες, μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν πίστιν ἐβεβαίωθησαν, τὴν ἐν ἀκμῇ τῆς νεότητος αὐτοῦ τῶν δεινῶν ἐπιφορὰν ἀναλογιζόμενοι Φεῦ γάρ, ἔλεγον,

Ясно може да се проследи плътното следване на оригинала. Преводът следва текста дума по дума. Може да се отбележи сегашното страдателно причастие *знаемъ*, което преславските книжовници въвеждат като превод на причастията на *-μενος* (и Житието на Власий, и целият февруарски четиминей изобилстват от сегашни страдателни причастия). Пасажът добавя още един пример към разпространеното изключително в свързани с Преслав ръкописи междуметие *оухъ*, което откриваме в Тълковния псалтир на Теодорит Кирски, Изборника от 1073 г., Лествицата от XII в., Хрониката на Йонан Малала, Житието на Теодор Студит (Срезневский/Sreznevskii 3: 1330).

3. Буквалният превод създава впечатление за тежък стил:

Ѡ тоу же въз доуни въз поутное шествѣе творѣ. въз разбонники люты възпаде. иже и оубоичьскы на нь роуцѣ простерше

Ἔωθεν οὖν τὴν ἐν Δανουβίῳ ποντοπορίαν ποιούμενος λησταῖς πειραταῖς περιπέπτωκεν· οἱ καὶ φονίως αὐτῷ τὰς χεῖρας ἐκτείναντες

Заедно с това преводачът се стреми да представи адекватно приповдигнатия тон на изказ на византийския житиеписец. В приведенния пример имаме един излишен предлог въз, който прави израза в известна степен неразбираем. Предаването на ποντοπορός опровергава безизключителността на техниката на буквалния превод. В същото време говори за внимателно отношение към извора и стремеж към адекватно предаване не само на лексемите, но и към следване фабулата на текста. Специалната гръцка лексема за пътешествие по море (в текста става дума за плаването по Дунава) е преведена като *пътешествие*.

4. Показателен пример за буквален превод е предаването на следния пасаж: чадѣ ефросѣне чьсо радьма съде твориши хѡженіе – Τέκνου Εὐφρόσυνη, ὅτου δὴ χάριν τὴν διατριβὴν ἐνταῦθα πεποίησαι. Предаването на дума срещу дума е довело до излишно висок стил на реплика от разговор, в който игуменът на манастира пита готвача в манастирската магерница, Ефросин, какво търси на мястото, на което той се разхожда.
5. Интересен е начинът, по който е предадено името на храма „Св. София“ в Константинопол, където братът на св. Власий Аморийски е ръкоположен за свещеник, а самият Власий – за дякон. Може да се каже, че гръцкото му наименование, τὰ μεγάλη ἐκκλησί τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας от текста на Словото и на два пъти е предадено по своеобразен начин: попъ велицѣи цѣкви стѣна премѡдрости бѣ – πρεσβύτερος ἐν τὰ μεγάλη ἐκκλησί τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας γεγένηται и въз бѣи агни ѡфѣи диакъ – ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Σοφία διάκονος. В гръцкия текст църквата е наречена „Премъдрост Божия“, на което отговаря в по-голяма степен първият пример. Във втория е направена контаминация между „Премъдрост Божия“ и „Св. София“, като Ἀγία е останало непреведено.
6. Напълно в стила на жанра и описанието на подвизите на преподобния Власий е пространното описание на борбата на монаха с дявола, който се стреми да го отклони от праведния живот. Твърде подробно

житиеписецът описва терзанията на младия Власий, чиито плътски желания се стремят да вземат връх над волята му.

ТѢМЖЕ ВИДА ѠБЩІИ РОДѢ РАТНИКѢ ВРАГѢ. ИЖЕ СВОИМИ СТРЕЛАМИ. ВСѢ ПРАВДОУ И ПРАВЕДНОУЮ ДѢШОУ. ІАКО ПТИЦЮ ОУЛОВИТИ ХВАЛА СЯ. НАЧА НА НѢ СКРѢЖЪТАТИ И ВЪСИТИ СЯ. И ПОМЫСЛИ НЕЧІСТЫИХЪ СТРАСТІИ ГРѢХОВНЫИХЪ. ПОВѢДИТИ МЫШЛАШЕ. ЦѢЛОМОУДРІЮ ЛЮБОВЬНИКА ІАКОЖЕ МНАШЕ. ПРЪВЫИМЪ СВОИМЪ ПОХВТІЮ ВОЮЮ. ТО БО ЕСТЬ НАИПАЧЕ НА ОУНЫНА. ВЪЗНЕСЪША СЯ ГОРДОСТИ ЕГѠ ХВАЛА. ГЛЮ ЖЕ ПОДЪПОУПНЫИМЪ ЧРѢВОМЪ ПОДРАЖАНІА. И ПОХВТНІИ ЗЛОВНІИ ѠБРАЗИ. НО ІАКОЖЕ АКСЫ ПОТОКОУ ПОДѠВЕНѢ. ТОГО СЛЕЗАМИ ПОЛИВАШЕ СЯ. И ІАКО ЛОУКА СТРЕЛА ЖЕСТОЧАИШИ ПРИБЛИЖА СЯ ВЪЗВРЪЦАШАШЕ. ВСЕЪ НЕИСТОВЪ БЫВЪ. СЛИКА ЖЕ СИЛА ЕМОУ. ПЛАМЫ ВЪЖДЪ ЖЕ ВЕЩЬНЫИ.

“Ὅθεν ὀρῶν ὁ κοινὸς τοῦ γένους ἐχθρὸς καὶ πλέμιος ὁ ταῖς οἰκειαῖς βολίσι πᾶσαν δικαίαν ψυχὴν ὡς στουθίον καταβαλεῖν ἐγκαυχόμενος, ἤρξατο κατ’ αὐτοῦ βρύχειν τε καὶ ἐμμαίνεσθαι καὶ τοῖς ῥυπαροῖς, τῶν ἀκαθάρτων παθῶν καταβαλεῖν ἐπεχεῖ-ἐπεχειρεῖ τὸν τῆς σωφροσύνης ἐραστήν, ὥσπερ ῥετο, τῷ τῆς ἡδονῆς δελεάσματι καὶ ἐπ’ αὐτῷ καταχρώμενος· τοῦτο γάρ ἐστιν ὅτι μάλιστα κατὰ τῶν νεωτέρων τῆς ἐπηρμένης ὀφρὺς αὐτοῦ τὸ γαυρίαμα τῆς ἐπ’ ὀμφαλοῦ γαστρὸς οἱ γαργαλισμοὶ καὶ τὰ θελκτικὰ τῆς κακίας ἰνδάλματα. Ὡς δὲ χειμάρρου δίκην τοῖς τοῦ ὀσίου δάκρυσιν ἑαυτὸν καταβαπτιζόμενον ἔβλεπεν, ὄλος μανίας γενόμενος, ὅση δύναμις αὐτῷ μείζοντα τὸν φλογμὸν ἐπανῆπτε τῆς φύσεως· ὁ δὲ γενναίως ἐγκαρτερῶν διετέλει τῷ πάθει φλεγόμενος.

Свещецът се обръща с молба към св. Богородица, която пристига на помощ, придружена от 12 мъже, сияещи по-силно от слънчевите лъчи. По драстичен начин (използвайки специален инструмент, който можем да уподобим на скалпел) двама от тях разрязват центъра на плътските желания на св. Власий и така отстраняват опасността той да изгуби целомъдрието си: іакоже своимѡ Ѡчимѡ видѢти. гнои страсти грѢховнына и врачьныи дѢльникѢ Ѡ негѠ дрѢжимѢ. такоже ѠчистивѢ все възлежащее. тажыкына похвти распалающее и прѢвывающее. Натуралистичната сцена е предадена евфемистично във византийския извор. Същото се отнася и до старобългарския превод. Излезлият от контрола на преподобния порив на плътта е наречен от преводача подъпоупныимъ чрѢвомъ подражаніа. и похвтнїи зловнїи ѡбрази – τῆς ἐπ’ ὀμφαλοῦ γαστρὸς οἱ γαργαλισμοὶ καὶ τὰ θελκτικὰ τῆς κακίας ἰνδάλματα; ραῖρѢзати томоу подъпоупнаго чрѢва сѢкровеное тѢло – σχίζει τούτου τῆς ἐπ’ ὀμφαλοῦ γαστρὸς κεκρυμμένον σῶμάτιον. Преводът

следва буквално гръцкия текст и адекватно предава високия стил на оригинала.

7. Главна роля в горния епизод играе специалният инструмент, с който гнои страсти гръхъвныа е отстранена от св. Власий. Той е наречен „медицински инструмент“: *врачьнии дѣльникъ – καὶ τὸ ἱατρικὸν ἐργαλεῖον*. Съществителното *дѣльникъ* е познато със значение „работилница“ – за гръцко *ἐγαστήριον* – СтбР/StbR 1: 465, Микл/Mikl: 187; Срезневский/Sreznevskii 1: 791. Гръцката дума се превежда и като съществително от ж.р. – *дѣльница* (Микл/Mikl : 187). Примерите в лексикографските справочници са от преславски ръкописи – Супрасълския сборник, Григорий Богослов XI в., Хомилиара на Миханович. В нашия случай обаче *дѣльникъ* превежда *ἐργαλεῖον* „инструмент“.
8. Подобно на останалите текстове от февруарския чети-миней МДА 92.1 и в Житието на св. Власий Аморийски се наблюдават характерни за преславските преводи и оригинални съчинения особености. Без да изчерпвам материала, по-долу посочвам някои примери:
- 8.1. Съчинителния съюз *ти*: *ти тако по малъа врѣмени – εἴθ' οὕτως μετ' ὀλίγον χρόνον*.
- 8.2. Последните изследвания върху две старобългарски лексеми, които в славянската книжнина имат сходно звучене и в известна степен припокриваща се семантика – *ратъ* и *ретъ*, показаха, че късният развой на ликвидната метатеза в славянските езици, влиянието на акутната интонация върху развоя на гласната, съпровождат ликвидните, които по време съвпадат с началото на славянската писменост, първите преводи и дейността на знакови за Златния век на българската книжнина старобългарски писатели, явно стават причина в старобългарската книжнина до по-широко диалектно разпространеното *ратъ* в писмените паметници, свързани с Преслав, да намери място и тясно диалектното *ретъ*. Разпространението на съществителното *ретъ*, на глагола *ретити* (с_а) и свързаните с тях деривати и композити сочи по недвусмислен начин, че словообразователното гнездо навлиза в старобългарския книжовен език с продукцията на Преславската книжовна школа (Мирчева/Mircheva 2017a). Към сравнително немногобройните употреби на *ретъ* на мястото на много

по-широко използваното ρзвение в значение на „старание, устрем, стремеж“ можем да добавим и следния пример от Житието на св. Власий: и вѣдше ѿ свою реть. на послушаніе на послушаніе вса ρздражajúци – καὶ ἦν ἀμφοτέρων ἡ ἄμιλλα, πρὸς τὴν πειθὸν τὸν ἕτερον παροτρύνουσα.

8.3. Ярък преславски маркер е наречието възвѣма (вж. Милтенев/Miltenev 2006).

8.4. Към характерните черти на преславските преводи се отнася специфичният начин за превод за гръцки композити с първа съставна част αρχι- със словосъчетание с първа съставна част стаρѣшина. Към този подход можем да причислим предаването на Ὁ πρῶτος τῶν Ῥωμαίων със старѣи ρѣмьскыиѡзъ воларъзъ.

8.5. Заслужава да бъдат отбелязани примери с членоподобни форми: и аглѣко пришествіе мѣстѡ то вѣише,дъ; ѣко же оѣжасноѣвѣшем сѣ рѣтѣемъ притеци на мѣсто то.

9. Една характерна особеност на Житието на св. Власий Аморийски е включената в него новела за св. Ефросин, която няма нищо общо с основния разказ. Благодарение на този странен от днешна гледна точка похват за изграждане на текст научаваме поучителния разказ за един младеж, който работел в магерницата на манастир и затова целият бил покрит с въглищен прах. Братята го подигравали и бил подлаган на унижения, но заради усърдните си молитви и смиреннието си бил удостоен с великата милост да влезе в райските градини, откъдето откъснал три ябълки, с които изцелявал болни. Задълженията на Ефросин в манастирската магерница са повод в Житието на Власий да се появи една прабългарска лексема – сокалъкъ, сокалло „готварница“: и къ себе и сокалка съ потъцаниемъ пріити ѡтꝛокоу повелъ – καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐλθεῖν ἐκ τοῦ μαγειρίου τὸν νέον προσέταττεν. От т.нар. класически старобългарски паметници са познати три употреби на прабългарската заемка сокачин в Супрасълския сборник – Супр. 116.2, Супр. 284.7, Супр. 437 (СтбР/StbR 2: 723). Прабългарската заемка е станала основа за появата на множество деривати (Микл/Mikl: 868). Речникът на Миклошич предлага множество лексеми, но преобладаващата част не препращат към извор, от който думата е почерпана, и в този смисъл не предоставя надежден материал. Много по-малко заглавни думи от словообразователното гнез-

до на сокачии, но и много повече данни могат да се открият в речника на Срезневски – сокалъкъ, сокало, сокалъ, сокалъница, сокалъчънъ, сокачии, сокачиинъ, сокачиискъ, сокачитъскъ, сокачъ, сокачъскъ (Срезневский/Sreznevskii 3: 458). Лексемите са отбелязани в паметници, свързани с Преславското книжовно средище – Синайски патерик, Слова на Ефрем Сирий, Хрониката на Георгий Амартол, Лествицата, Слова на Григорий Богослов XI в., Старозаветните пророчески книги с тълкувания, преписани от Упир Лихий в Новгород през 1047 г.

Присъствието на прабългарска лексика не би могло да се обясни по друг начин освен с преславски произход на паметника. Конкретно от изследвания житиен текст заслужава да прибавим и бол-ръ и шаръ. Трябва да се отбележи, че прабългарските думи са характерни за целия състав на чети-минея за февруари, а не само за отделни текстове в него.

Привършвайки изложението, посветено на един исторически извор като книжовноезиков паметник, ми се иска да споделя една работна хипотеза, която засяга проблема какви са отношенията между Супр. и чети-минеината колекция (по-скоро февруарския чети-минеин). В една скорошна публикация по темата, в която разгледах словосъчетанията „прясно и кисело мляко“ в един от текстовете на тома за май МДА 92.1 – словото за Поплий/Публий (Мирчева/Mircheva 2017б), написах следното: „Предполагам, че времето на съставянето на Супр. е *terminus ante quem* по отношение на осъществяването на проект за превод на чети-минеината колекция за цялата църковна година. Чети-минеините състави не са богослужбена книга, но участват във всекидневния ритуал на монашеската общност (четене на утринна, но и в трапезарията). Към тази колекция по мое мнение може да бъде присъединен и чети-минеин за февруари МДА 92.1 от XV в.“ (Мирчева/Mircheva 2017б: 57). Днес това становище, което всъщност повтаря мнението на И. И. Срезневски, не ми се струва толкова безспорно. Склонна съм да смятам, че Супр. и като състав, и като превод е по-скоро самотен и уникален паметник, а не органична част от мащабен проект.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Изключение от това прави публикацията на Е. Минева „Произход, датировка и характеристика на славянския превод на Житието на св. Власий Аморийски или Власий Мних (ВНГЗ 278)“, за която ще стане дума по-долу.

² Ръкописът е номериран не по листове, а по страници. Възможно е това да е направил И. И. Срезневски. При сигнирането следвам тази номерация.

³ Ръкописът е поставен под № 64 и е определен като *Февральская книга Минеи-четъи древнего состава по списку XV века*.

⁴ Атон не е последното място, където се подвизава св. Власий, както предполага архим. Леонид. Във византийския ръкопис житиенският разказ продължава в още няколко глави. За това ще стане дума в по-нататъшното изложение.

ЛИТЕРАТУРА

- Афиногенов 2006: *Афиногенов, Д. Е.* Новгородское переводное четьи-минейное собрание: происхождение, состав, греческий оригинал. – Abhandlungen zu den Grossen Lesemenäen des metropolitan Makarij. Kodikologische, miszellenologische und textologische untersuchungen, Bd. 2 – Monumenta Linguae Slavicae. Dialecti veteris. Fontes et dissertations, т. 49, pp. 261–283.
- Афиногенов 2008: *Афиногенов, Д. Е.* Утраченные византийские источники в древнерусской словесности. – Slavica Slovaca, 43, с. 29–44.
- Афиногенов 2017: *Афиногенов, Д. Е.* О некоторых литературных взаимодействиях в „Кружке“ Патриарха Мефодия I (843–847). – Индоевропейское языкознание и классическая филология, 21. Санкт Петербург, с. 26–33.
- ГИБИ 5 1964: Гръцки извори за българската история, т. 5. София, Издателство на БАН, с. 14–18.
- Гюзелев 1968: *Гюзелев, В.* Житието на Власий Аморийски като извор за българската история. – Годишник на СУ, ФИФ, т. 61. Книга 3. История.
- Давидов 2007: *Давидов, А.* Някои лексикални особености на минея за месец февруари от Руската национална библиотека в Санкт Петербург (Соф. 1377). – Кирило-Методиевски студии, 17, с. 191–196.
- Леонид архим. 1887: *Леонид, архим. (Кавелин, Л. А.).* Житие преподобного Власия Мниха, памятник славяно-болгарской письменности IX века из рукописной четьи-миней XV века (бывшей Троицкой). – Общество любителей древней письменности, Памятники древней письменности и искусства, № 65. Санкт Петербург.
- Лопарев 1912: *Лопарев, Х. М.* Византийския жития святых VIII–IX веков. – Византийский временник, 19, с. 114–120.
- Милтенов 2006: *Милтенов, Я.* Стб. възъ, възъма, възшиж „съвсем, напълно“, възшиж „окончателен“ – наблюдения върху етимологията, разпространението и употребата им. – Български език, № 2, с. 104–117.
- Минева 2017: *Минева, Е.* Произход, датировка и характеристика на славянския превод на Житието на св. Власий Аморийски или Власий Мних (ВНГЗ 278). – Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“. Център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“, т. 99 (18), с. 459–471.
- Мирчева 2016а: *Мирчева, Е.* Житието на св. Кодрат Никомидийски (10 март) в славянската традиция. – Vis et Sapientia: Studia in honorem Anisavae Miltenova. Нови извори, интерпретации и подходи в медиевистиката. София, ИЦ „Боян Пенев“, с. 559–571.
- Мирчева 2016б: *Мирчева, Е.* Към характеристиката на феномена повторни преводи в старобългарската книжна традиция. – In honorem 3. Quadrimum. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на проф. д-р Веселин Панайотов, Велико Търново, с. 285–295.

- Мирчева 2017а: *Мирчева, Е.* РАТЬ и РЕТЬ в старобългарската книжнина и в историята на българския език. – *Palaeobulgarica*, № 1, с. 3–22.
- Мирчева 2017б: *Мирчева, Е.* За старобългарските минейни сборници и техния лексикален състав. – *Palaeobulgarica*, № 4, с. 55–65.
- Мирчева 2018: *Мирчева, Е.* Новгородски ли са новгородските чети-миней. – *Старобългарска литература*, 57 (под печат).
- ПЕ: *Православная энциклопедия*. Под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла (электронная версия) <http://www.pravenc.ru/>
- Срезневский 1874: *Срезневский, И. И.* Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках. Приложение к XXV-му тому Записок Императорской академии наук, 178 л., № 4. Санкт Петербург.
- СтбР 1 1999: *Старобългарски речник*. Том 1. София, Издателство „Валентин Траянов“.
- СтбР 2 2009: *Старобългарски речник*. Том 2. София, Издателство „Валентин Траянов“.
- AS 1925: *Delehaye, H., P. Peeters*, Acta Sanctorum. Novembris Tomus quartus. Quo dies nonus et decimus continentur. Bruxellis. Aput Socios Bollandianos, 1925. Vita S. Blasii. Par. gr. 1491, X c., pp. 657–669.
- BHG: *Halken, Fr.* Bibliotheca Hagiographica Graeca. 1–3, Bruxelles, Societe des Bollandistes, 1957.
- Morris 1996: Morris, R. The origin of Athos – In: *Mont Athos and Byzantine monasticism*, Hampshire, GB: “Variorum” 1996=Society for the Promotion of Byzantine Studies, 4, p. 37–46.
- Wijk 1929: Wijk van, N. Zur Herkunft dreier Legenden des Codex Suprasliensis. – *Archiv für Slavische Philologie*, 42, pp. 287–295.
- Πολέμες, Μίνεβα 2016: *Πολέμες, Ι., Ε. Μίνεβα.* Βυζαντινὰ ὑμνογραφικὰ καὶ ἀγιολογικὰ κείμενα. Ἀθήνα.

REFERENCES

- Afinogenov 2006: *Afinogenov, D. E.* Novgorodskoe perevodnoe chet'i-mineinoe sobranie: proishozhdenie, sostav, grecheskii original [The Novgorod Translated Menaion Reader Collection: Origin, Composition, Greek Original]. – *Abhandlungen zu den Grossen Lesemenäen des metropolitane Makarij. Kodikologische, miszellenologische und textologische untersuchungen*, Bd. 2 – Monumenta Linguae Slavicae. Dialecti veteris. Fontes et dissertations, t. 49, pp. 261–283.
- Afinogenov 2008: *Afinogenov, D. E.* Utrachennyye vizantiiskie istochniki v drevnerusskoi slovesnosti [Lost Byzantine Sources in Old Russian Literature]. – *Slavica Slovaca*, 43, s. 29–44.
- Afinogenov 2017: *Afinogenov, D. E.* O nektoryh literaturnyh vzaimodeistviiah v „Kruzhke“ Patriarha Mefodia I (843–847) [On some Literary Interactions in the “Kruzhke” by Patriarch Methodius I (843–847)]. – *Indoeuropeiskoe iazykoznanie i klassicheskaia filologia*, 21. Sankt Peterburg, s. 26–33.

- AS 1925: *Delehaye, H. P. Peeters*, Acta Sanctorum. Novembris Tomus quartus. Quo dies nonus et decimus continentur. Bruxellis. Aput Socios Bollandianos. Vita S. Blasii. Par. gr. 1491, X c., pp. 657–669.
- BHG: *Halken, Fr.* Bibliotheca Hagiographica Graeca. 1–3, Bruxelles, Societe des Bollandistes, 1957.
- Davidov 2007: *Davidov, A.* Nyakoi leksikalni osobenosti na mineya za mesets fevruari ot Ruskata natsionalna biblioteka v Sankt Peterburg (Sof. 1377) [Some Lexical Features of the Menaion for the Month of February from the Russian National Library in St. Petersburg (Sof. 1377)]. – Kirilo-Metodievski studii, 17, s. 191–196.
- GIBI 5 1964: Gratski izvori za balgarskata istoriya [Greek Sources on Bulgarian History], Vol. 5. Sofia, Izdatelstvo na BAN, s. 14–18.
- Gyuzelev 1968: *Gyuzelev, V.* Zhitieto na Vlasiy Amoriyski kato izvor za balgarskata istoriya [The Vita of Blaise of Amorion as a Source on Bulgarian History]. – Godishnik na SU, FIF, t. 61. Kniga 3. Istoria.
- Leonid arhim. 1887: *Leonid, arhim. (Kavelin, L. A.)*. Zhitye prepodobnogo Vlasia Mniha, pamiatnik slaviano-bolgarskoi pis'mennosti IX veka iz rukopisnoi chet'i-minei XV veka (byvshei Troitskoi) [The Vita of St. Vlassius Mnich, a Monument of Slavic Bulgarian Literature of the 9th Century from the Manuscript of the Menaion Reader of the 15th Century]. – Obshtestvo ljubitelei drevnei pis'mennosti, Pamiatniki drevnei pis'mennosti i iskustva, № 65. Sankt Peterburg.
- Loparev 1912: *Loparev, H. M.* Vizantiiskia zhitia sviatyh VIII–IX vekov [Byzantine Lives of the Saints of the 8th – 9th Century]. – Vizantiiskii vremennik, 19, s. 114–120.
- Miltenov 2006: *Miltenov, Ya.* Stb. бѣхъ, бѣхъма, бѣши „savsem, napalno“, бѣшь-нъ „okonchatelen“ – nablyudeniya varhu etimologiyata, razprostraneniето i upotrebata im [Old Bulgarian „бѣхъ, бѣхъма, бѣши „savsem, napalno“, бѣшь-нъ „okonchatelen“ – Observations on Etymology, Distribution and Use]. – Balgarski ezik, № 2, s. 104–117.
- Mineva 2017: *Mineva, E.* Proizhod, datirovka i harakteristika na slavyanskia prevod na Zhitieto na sv. Vlasiy Amoriyski ili Vlasiy Mnih (BHG3 278) [Origin, Dating and Characteristics of the Slavonic Translation of the Vita of St. Blaise of Amorion or Vlassius Mnich (BHG3 278)]. – Godishnik na SU „Sv. Kliment Ohridski“. Tsentar za slavyano-vizantiyski prouchvaniya „Ivan Duychev“, t. 99 (18), s. 459–471.
- Mircheva 2016a: *Mircheva, E.* Zhitieto na sv. Kodrat Nikomidiyski (10 mart) v slavyanskata traditsiya [The Vita of St. Kodrat of Nicomedia (March 10th) in the Slavonic Tradition]. – Vis et Sapientia: Studia in honorem Anisavae Miltenova. Novi izvori, interpretatsii i podhodi v medievistikata. Sofia, ITs „Boyan Penev“, s. 559–571.
- Mircheva 2016b: *Mircheva, E.* Kam harakteristikata na fenomena povtorni prevodi v starobalgarskata knizhna traditsiya [Towards the Characterisation of the Phenomenon of Retranslation in the Old Bulgarian Literary Tradition]. – In honorem 3. Quadrium. Yubileen sbornik v chest na 60-godishninata na prof. d-r Veselin Panayotov, Veliko Tarnovo, s. 285–295.

- Mircheva 2017a: *Mircheva, E.* ПАТЬ i ПЕТЬ v starobalgarskata knizhnina i v istoriyata na balgarskiya ezik [„ПАТЬ“ and „ПЕТЬ“ in Old Bulgarian Literature and in the History of the Bulgarian Language]. – *Palaeobulgarica*, № 1, s. 3–22.
- Mircheva 2017b: *Mircheva, E.* Za starobalgarskite mineyni sbornitsi i tehniya leksikaln sastav [On the Old Bulgarian Menaion Collections and their Lexical Composition]. – *Palaeobulgarica*, № 4, s. 55–65.
- Mircheva 2018: *Mircheva, E.* Novgorodski li sa novgoroskite cheti-minei? [Do the Novgorod Menaion Readers Originate from Novgorod?]. – *Starobalgarska literatura*, 5, (pod pechat).
- Morris 1996: *Morris, R.* The origin of Athos – In: Mount Athos and Byzantine monasticism, Hampshire, GB: “Variorum”, Society for the Promotion of Byzantine Studies, 4, pp. 37–46.
- PE: *Pravoslavnaia entsiklopediia* [Orthodox Encyclopaedia]. Pod redaktsiei Patriarha Moskovskogo i vseia Rusi Kirilla (elektronnaia versiia) <http://www.pravenc.ru/>
- Sreznevskii 1874: *Sreznevskii, I. I.* Svedeniia i zametki o maloizvestnyh i neizvestnyh pamyatnikah [Information and Notes about Little Known and Unknown Monuments]. Prilozhenie k XXV-mu tomu Zapisok Imperatorskoy akademii nauk, 178 l., № 4. Sankt Peterburg.
- StbR 1 1999: *Starobalgarski rechnik* [Old Church Slavonic Dictionary]. Vol. 1. Sofia, Izdatelstvo „Valentin Trayanov“.
- StbR 2 2009: *Starobalgarski rechnik* [Old Church Slavonic Dictionary]. Vol. 1. Sofia, Izdatelstvo „Valentin Trayanov“.
- Wijk 1929: *Wijk van, N.* Zur Herkunft dreier Legenden des Codex Suprasliensis. – *Archiv für Slavische Philologie*, 42, pp. 287–295.

РЕЗЮМЕ

Статията анализира езиковите особености на старобългарския превод на Житието на св. Власий Аморийски в контекста на въпроса за първоначалния превод на старобългарските сборници, включващи текстове за всеки ден от месеца. Привеждат се факти, които свидетелстват, че преводът е направен в самото начало на X век от незапазена днес първоначална версия на византийския текст. Лексикалните характеристики на Житието определят превода като преславски.

Ключови думи: св. Власий Аморийски, старобългарски, Атон, прабългарски

✉ Проф. д-р Елка Мирчева, Секция за история на българския език
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Prof. Elka Mircheva, PhD, Department of History of Bulgarian Language
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria